

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF COMMUNICATION SKILLS OF FUTURE OFFICERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

У статті розглянуто питання щодо визначення та обґрунтування педагогічних умов формування комунікативних навичок майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки.

Аналіз позицій різних дослідників щодо визначення поняття «педагогічні умови» дозволив виокремити низку положень, важливих для нашого розуміння цього феномена, а саме: 1) умови виступають як складовий елемент педагогічної системи; 2) педагогічні умови відображають сукупність можливостей освітнього і матеріально-просторового середовища, що впливають позитивно чи негативно на його функціонування; 3) у структурі педагогічних умов присутні як внутрішні, так і зовнішні елементи; 4) реалізація правильно обраних педагогічних умов забезпечує розвиток і ефективність функціонування педагогічної системи.

У дослідженні зроблено висновок, що педагогічними умовами, які забезпечують формування комунікативних навичок майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки вважаємо спеціально створені обставини, свідомі зміни перебігу навчально-виховного процесу, які сприяють стійкій позитивній динаміці формування комунікативних навичок майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки.

У статті визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування комунікативних навичок майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки:

- систематичне навчання (включення комунікативних вправ у різні етапи фахової підготовки, починаючи від початкового етапу і до завершення підготовки майбутніх офіцерів);
- практичні тренування (забезпечення можливостей для практичного використання комунікативних навичок у військових сценаріях та симуляціях);
- індивідуалізований підхід (врахування індивідуальних особливостей кожного майбутнього офіцера при розробці педагогічних стратегій);
- використання сучасних технологій (інтеграція сучасних засобів зв'язку та віртуальних платформ для підвищення ефективності комунікації);
- розвиток творчих навичок (сприяння розвитку творчості та уміння швидко та ефективно реагувати на зміни у комунікаційному середовищі).

Ключові слова: комунікативні навички, фахова підготовка, майбутні офіцери, педагогічні умови, військова освіта, професійний розвиток, методи навчання.

The analysis of the views of various researchers regarding the definition of the concept "pedagogical conditions" has made it possible to single out a number of provisions which have been important for our understanding of this phenomenon, namely: 1) conditions act as a constituent element of the pedagogical system; 2) pedagogical conditions reflect the set of opportunities of the educational and material-spatial environment, which positively or negatively affect its functioning; 3) both internal and external elements are present in the structure of pedagogical conditions; 4) the implementation of correctly selected pedagogical conditions ensures the development and effectiveness of the functioning of the pedagogical system.

The study has concluded that the pedagogical conditions which ensure the formation of communication skills of future officers in the process of professional training are specially created circumstances, deliberate changes in the course of the educational process, which contribute to the stable positive dynamics of the formation of communication skills of future officers in the process of professional training.

The article defines and substantiates the pedagogical conditions for the formation of communication skills of future officers in the process of professional training:

- systematic training (inclusion of communicative exercises in various stages of professional training, starting from the initial stage and ending with the training of future officers);
- practical training (providing opportunities for practical use of communication skills in military scenarios and simulations);
- an individualized approach (taking into account the individual characteristics of each future officer when developing pedagogical strategies);
- use of modern technologies (integration of modern means of communication and virtual platforms to improve communication efficiency);
- development of creative skills (promoting the development of creativity and the ability to quickly and effectively respond to changes in the communication environment).

Key words: communication skills, professional training, future officers, pedagogical conditions, military education, professional development, training methods.

УДК 378.013.75:355.33
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/67.1.24>

Беньковська Н.Б.,
канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри мовної підготовки
Інституту Військово-Морських Сил
Національного університету
«Одеська морська академія»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Глобалізаційні тенденції, інтеграція культур, обмін інформацією на всіх рівнях суспільної

взаємодії зумовлюють зростання ролі комунікації в українському суспільстві, що в свою чергу визначає необхідність формування комунікативних

навичок майбутнього фахівця в процесі фахової підготовки.

Реалізація нових напрямів розвитку вищої військової освіти потребує використання інноваційних технологій, творчого пошуку нових концепцій, принципів, підходів до вищої військової освіти, суттєвих змін у змісті, формах і методах навчання, виховання, управління навчальним процесом, а також передбачає визначення низки педагогічних умов формування комунікативних навичок майбутніх офіцерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання комунікативної діяльності фахівця розглядається в різних аспектах: філософському (А. Гофрон, І. Андрущенко), психологічному (Л. Руденко, О. Корніяк), педагогічному (О. Балдинюк, О. Сас).

Значний вклад у вивчення процесу формування комунікативних навичок майбутніх офіцерів внесли Н. Шалигіна, О. Діденко, П. Червоний, М. Костюченко, А. Квітка та ін. Разом з тим, необхідно зазначити, що у наукових дослідженнях висвітлено лише окремі аспекти проблеми формування комунікативних навичок майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури ми дійшли висновку, що проблема формування комунікативних навичок майбутніх офіцерів посідає значне місце у сучасних наукових дослідженнях. Однак питання щодо визначення та обґрунтування педагогічних умов формування комунікативних навичок майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки потребує подальшого детального і системного розвитку.

Мета статті полягає у необхідності обґрунтування педагогічних умов, за яких формування комунікативних навичок майбутніх офіцерів буде відбуватись найфактивніше.

Виклад основного матеріалу. У сучасних педагогічних дослідженнях, пов'язаних з проблемами вдосконалення функціонування педагогічних систем, підвищення ефективності освітнього процесу, одним з аспектів, що викликають найбільший інтерес, є виявлення, обґрунтування і перевірка педагогічних умов, що забезпечують успішність здійснюваної діяльності.

У довідковій літературі «умова» розуміється як:

- 1) обставина, від якої що-небудь залежить;
- 2) правила, встановлені в якій-небудь галузі життя, діяльності;
- 3) обстановка, в якій що-небудь відбувається [1].

Філософське трактування цього поняття пов'язується з відношенням предмета до оточуючих його явищ, без яких він існувати не може: «те, від чого залежить щось інше (що обумовлюється); суттєвий компонент комплексу об'єктів (речей, їх

станів, взаємодій), з наявності якоїсь необхідністю впливає існування даного явища» [12, с. 707]. Тобто сукупність конкретних умов цього явища утворює середовище його перебігу, виникнення, існування і розвитку.

У психології досліджуване поняття, як правило, подано в контексті психічного розвитку і розкривається через сукупність внутрішніх і зовнішніх причин, що визначають психологічний розвиток людини, що прискорюють або уповільнюють його, що впливають на процес розвитку, його динаміку і кінцеві результати [4].

Педагоги займають схожу з психологами позицію, розглядаючи умову як сукупність змінних природних, соціальних, зовнішніх і внутрішніх впливів, що впливають на фізичний, моральний, психічний розвиток людини, її поведінку, виховання і навчання, формування особистості (І. Прокопенко) [11].

Отже, результати комплексного аналізу дозволяють зробити висновок, що поняття «умова» є загальнонауковим, а його сутність в педагогічному аспекті може бути охарактеризована кількома положеннями:

1. Умова є сукупність причин, обставин, яких-небудь об'єктів, тощо.
2. Позначена сукупність впливає на розвиток, виховання і навчання людини.
3. Вплив умов може прискорювати або уповільнювати процеси розвитку, виховання і навчання, а також впливати на їх динаміку і кінцеві результати.

Проблема умов набуває «педагогічне» забарвлення в дослідженнях А. Литвина, Н. Костриці, В. Манько, І. Зязюна, І. Прокопенка, О. Діденко, О. Романовського, Н. Христинич та ін., знайшовши своє відображення в численних трактуваннях терміна «педагогічні умови».

А. Литвин вважає, що педагогічні умови – це комплекс спеціально спроектованих генеральних чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу й особистісні параметри всіх його учасників. Педагогічні умови забезпечують цілісність навчання та виховання в інформаційно-освітньому середовищі навчального закладу відповідно до вимог суспільства та запитів ринку праці, сприяють всебічному гармонійному розвитку особистості та створюють сприятливі можливості для виявлення її задатків, врахування потреб і формування загальнолюдських і професійно важливих якостей, ключових кваліфікацій, загальних і професійних компетенцій [6, с. 44].

В. Манько визначає педагогічні умови як взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів і зовнішніх характеристик функціонування, яка забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності [7, с. 155].

На думку О. Єжової, педагогічні умови можуть стосуватися одного, декількох або усіх компонентів (мета, завдання, зміст, методи, засоби й форми взаємодії педагогів і вихованців, результат) і є необхідними обставинами, які сприяють та уможливають досягнення очікуваного результату внаслідок здійснення педагогічного процесу [3, с. 41].

А. Галєєва зазначає, що педагогічні умови – це обставини взаємодії організаційних форм та педагогічного забезпечення [2].

О. Назола вважає, що педагогічні умови – це сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, які позитивно впливають на ефективність і результативність навчального-виховного процесу [9].

У роботі І. Мороз педагогічні умови розглядаються як функціонування трисуб'єктної взаємодії «вищій навчальний заклад – студент – роботодавець» [8].

У новому тлумачному словнику української мови умови визначаються як сукупність положень, що складають основу чого-небудь, як необхідна обставина, що робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь, або сприяє чомусь.

Досліджуючи дане поняття, вчені дотримуються кількох позицій.

Першій позиції дотримуються вчені, для яких педагогічні умови є сукупністю яких-небудь заходів педагогічного впливу і можливостей матеріально-просторового середовища:

- (комплекс) заходів, зміст, методи (прийоми) і організаційні форми навчання і виховання;

- сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, засобів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених завдань;

- сукупність заходів (об'єктивних можливостей) педагогічного процесу.

Другу позицію займають дослідники, що пов'язують педагогічні умови з конструюванням педагогічної системи, в якій вони виступають одним з компонентів:

- компонент педагогічної системи, що відображає сукупність внутрішніх і зовнішніх елементів, що забезпечують її ефективне функціонування і подальший розвиток;

- змістовна характеристика одного з компонентів педагогічної системи, в якості якого виступають зміст, організаційні форми, засоби навчання та характер взаємин між викладачем і студентами.

Для вчених, що займають третю позицію, педагогічні умови – планомірна робота з уточнення закономірностей як стійких зв'язків освітнього процесу, що забезпечує можливість перевірки результатів науково-педагогічного дослідження. При цьому вчені цієї групи вказують на необхідність рядоположенні педагогічних умов, що перевіряються в рамках гіпотези одного дослідження.

Аналіз позицій різних дослідників щодо визначення поняття «педагогічні умови» дозволяє виокремити низку положень, важливих для нашого розуміння цього феномена:

- 1) умови виступають як складовий елемент педагогічної системи (у тому числі і цілісного педагогічного процесу);

- 2) педагогічні умови відображають сукупність можливостей освітнього (цілеспрямовано конструються заходи впливу та взаємодії суб'єктів освіти: зміст, методи, прийоми і форми навчання і виховання, програмно-методичне оснащення освітнього процесу) і матеріально-просторового (навчальне та технічне обладнання, природно-просторове оточення освітньої установи тощо) середовища, що впливають позитивно чи негативно на його функціонування;

- 3) у структурі педагогічних умов присутні як внутрішні (що забезпечують вплив на розвиток особистісної сфери суб'єктів освітнього процесу), так і зовнішні (сприяють формуванню процесуальної складової системи) елементи;

- 4) реалізація правильно обраних педагогічних умов забезпечує розвиток і ефективність функціонування педагогічної системи.

Отже, педагогічними умовами, що забезпечують формування комунікативних навичок майбутніх офіцерів вважаємо спеціально створені обставини, свідомі зміни перебігу навчально-виховного процесу, які сприяють стійкій позитивній динаміці формування комунікативних навичок майбутніх офіцерів.

Для формування комунікативних навичок майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки можуть бути важливими наступні педагогічні умови:

- 1) систематичне навчання: включення комунікативних вправ у різні етапи навчання, починаючи від початкового етапу і до завершення підготовки офіцерів;

- 2) практичні тренування: забезпечення можливостей для практичного використання комунікативних навичок у військових сценаріях та симуляціях;

- 3) індивідуалізований підхід: врахування індивідуальних особливостей кожного майбутнього офіцера при розробці педагогічних стратегій;

- 4) використання сучасних технологій: інтеграція сучасних засобів зв'язку та віртуальних платформ для підвищення ефективності комунікації;

- 5) розвиток творчих навичок: сприяння розвитку творчості та уміння швидко та ефективно реагувати на зміни у комунікаційному середовищі.

Так, систематичне навчання, включаючи комунікативні вправи на різних етапах, може сприяти ефективному формуванню комунікативних навичок майбутніх офіцерів. На різних етапах фахової підготовки можна враховувати:

1) початковий етап: введення базових принципів комунікації, ознайомлення з термінами та поняттями, розвиток слухового та вербального спілкування;

2) проміжний етап: застосування вивчених навичок у специфічних військових контекстах, використання ролевих ігор та сценаріїв для практичної взаємодії;

3) високий рівень: розвиток високорівневих комунікативних вмінь, таких як керування конфліктами, ведення переговорів та лідерська комунікація.

Цей поступовий підхід дозволяє майбутнім офіцерам поступово вдосконалювати свої навички, забезпечуючи їм необхідний навчальний досвід для успішної комунікації у військовому середовищі.

Практичні тренування грають важливу роль у формуванні комунікативних навичок майбутніх офіцерів. Це може включати:

1) симуляції військових ситуацій: надання можливостей для комунікації в умовах, що схожі на реальні військові обставини;

2) рольові ігри: використання ігрових сценаріїв для тренування ефективного спілкування та прийняття рішень;

3) тренування у командному середовищі: вправи, які сприяють розвитку командної взаємодії та вивченню комунікативних стратегій у групових ситуаціях;

4) використання технологій для тренувань: симуляції та віртуальні навчання для вдосконалення вмінь комунікації в реальних військових сценаріях.

Ці практичні вправи не лише допомагають закріпити теоретичні знання, але й надають майбутнім офіцерам практичний досвід, який можна використовувати в реальних ситуаціях служби.

Індивідуалізований підхід до формування комунікативних навичок майбутніх офіцерів передбачає:

1) оцінка індивідуальних потреб: вивчення сильних та слабких сторін кожного курсанта в комунікації для точного визначення областей, які потребують уваги;

2) персоналізовані завдання: створення завдань, які враховують індивідуальні особливості та рівень вмінь кожного курсанта;

3) індивідуальні консультації: надання можливості для особистого обговорення труднощів та побажань з викладачем з метою забезпечення індивідуальної підтримки;

4) формування індивідуальних метоцілей: визначення конкретних цілей розвитку комунікативних навичок для кожного курсанта;

5) зворотний зв'язок та корекція: систематичне надання зворотного зв'язку та адаптація

навчального процесу відповідно до індивідуальних досягнень та потреб.

Цей підхід сприяє ефективному розвитку комунікативних навичок, беручи до уваги унікальність кожного курсанта та допомагаючи йому досягти оптимальних результатів.

Використання сучасних технологій в формуванні комунікативних навичок майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки може бути важливим компонентом, а саме:

1) віртуальні та аугментовані реальності: застосування VR і AR для створення віртуальних сценаріїв, де курсанти можуть взаємодіяти та вирішувати комунікативні завдання;

2) електронні навчальні платформи: використання онлайн-курсів та інтерактивних платформ для самостійного вивчення та тренування комунікативних вмінь;

3) системи відеозапису та аналізу мови: використання технологій для запису та подальшого аналізу комунікації з метою отримання зворотного зв'язку та поліпшення комунікативних навичок;

4) мобільні додатки для тренувань: створення додатків, які дозволяють майбутнім офіцерам тренувати комунікативні ситуації у будь-якому місці та часі.

Представлені технології можуть розширити можливості навчання та забезпечити інтерактивний та ефективний підхід до розвитку комунікативних навичок.

Розвиток творчих навичок майбутніх офіцерів у контексті комунікативної діяльності може включати:

1) стимулювання творчого мислення: задачі та вправи, що спонукають до нетрадиційного підходу до комунікації та розв'язання проблем;

2) робота над імпровізацією: тренування у висловлюванні думок і вираженні ідей без попередньої підготовки, що сприяє гнучкості комунікації;

3) творчі комунікативні завдання: використання проектів, де курсанти можуть виражати свої ідеї у формі презентацій;

4) фасилітація та брейнштормінг: застосування методів сприяння колективному та індивідуальному творчому процесу під час комунікативних сесій;

5) використання мистецьких засобів: інтеграція елементів мистецтва, таких як театр, музика чи живопис, для розвитку емоційного і творчого вираження.

Вищезазначені підходи допомагають майбутнім офіцерам розвивати не лише здатність ефективно спілкуватися, а й виявляти творчість у вирішенні завдань та ситуацій.

Висновки. На наше упередження, запропоновані педагогічні умови можуть створити основу для систематичного та ефективного формування комунікативних навичок майбутніх офіцерів у процесі

фахової підготовки. *Перспективи подальших наукових досліджень* вбачаємо у вивченні зарубіжної системи професійної підготовки майбутніх офіцерів, оскільки саме їх порівняння й зіставлення забезпечить осмислення реальних досягнень і виявлення деструктивних тенденцій вітчизняної системи військової професійної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. на CD) / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
2. Галєєва А. П. Організаційно-педагогічні умови виховної діяльності у вищому аграрному навчальному закладі : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : 13.00.07. Дрогобич, 2009. 22 с.
3. Єжова О. О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер. Психолого-педагогічні науки. 2014. Вип. 3. С. 39–43.
4. Загальна психологія : підручник / за заг. ред. акад. С. Д. Максименка. Вінниця : Нова Книга, 2004. 704 с.
5. Костриця Н. М. Формування українського професійного мовлення у студентів вищих навчальних закладів економічної освіти України : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2002. 200 с.
6. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови» Педагогіка і психологія професійної освіти. 2013. № 4. С. 43–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2013_4_5 (дата звернення: 20.12. 2023).
7. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. Соціалізація особистості : зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. Київ : Логос, 2000. Вип. 2. С. 153–161.
8. Мороз І. В. Педагогічні умови застосування кредитно-модульної системи навчання студентів економічних факультетів ВНЗ : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2004. 20 с.
9. Назола О. В. Педагогічні умови підвищення якості навчання іноземних мов курсантів вищих військових навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницьк : вид-во Нац. акад. держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2005. 20 с.
10. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн та ін. Київ : Вища школа, 1997. 349 с.
11. Прокопенко І. Ф., Євдокимов В. І. Педагогічні технології : навч. посіб. Харків : Колегіум, 2005. 223 с.
12. Філософський словник соціальних термінів : довід. вид. / В. П. Андрущенко та ін. Харків, 2005. 669 с.